
В.Е. Туренко,
кандидат філософських наук, м.Київ

ПОГЛЯД ЕРІКСІМАХА НА СЕНС ЛЮБОВІ В СУСПІЛЬСТВІ ТА ЛЮДСЬКОМУ ЖИТТІ [Symр.185с–188с]

*"Можливо, що і я у своєму похвальному слові Еротові
багато чого не сказав, хоча так вийшло не з моєї волі».*
Еріксімах [Symр.189с]

У сучасній науковій літературі є достатня кількість праць, які аналізують «Бенкет» Платона у різних контекстах і векторах. Серед них є присвячені спеціально промові одного з учасників бенкету, а саме – лікаря Еріксімаха. Їх можна поділити на окремі групи:

1) на думку західних мислителів М.Лутза [9, 62] та У.Кобба [5, 66], лікар в добу Платона схожий на педанта та гідний різних насмішок;

2) тієї ж думки інші вчені – К.Корігана та О.Глазов-Коріген [Див.: 6, 64–67], але все ж вони вважають, що роль Еріксімаха також досить важлива в усій бесіді про природу любові;

3) такого ж погляду на промову цього спікера дотримуються Н.Крік та Д.Пулакос [7, 7]. Проте, на відміну від попередніх, вони зауважують, що необхідність його рефлексії щодо любові полягає в тому, що Еріксімах постає як науковець, вчений; він характеризує любов не стільки з поетичної або міфологічної точки зору, скільки з погляду біології, фізіології людини, тварини, взагалі всього живого;

4) Д.Андерсон [4, IX–X] взагалі ще критичніше ставиться до даної промови. На її думку, вона, промова, взагалі шкідлива в межах бенкету, а тому її досить швидко зупиняє Арістофан (він же Платон). Вона шкідлива тому, що в принципі нічого нового не відкриває в природі любові, а продовжує сентенції Емпедокла, а отже, і промову Федра;

5) дехто більш позитивно оцінює названу промову. Так, Р.Мітчел [10, 63–64] та Р.Росс [12, 70] підкреслюють позитивне та важливе значення її серед усіх інших. На їхню думку, погляди попередніх учених полягають у тому, що вони не вбачають в цій промові нічого філософського, нічого глибокого, лише те, що стосується лікарів, знахарів і музикантів. Наша наукова розвідка покликана довести філософську наповненість сентенцій про сенс любові у світі з погляду давньогрецького лікаря, одного з учасників «Бенкету» Платона.

Незважаючи на велику кількість фундаментальних наукових досліджень з цього питання, слід відзначити очевидну основну прогалину в них, а саме – відсутність комплексного та систематичного аналізу поглядів Еріксімаха на сенс та значення любові в житті людини. Розглядаючи сенс любові у світі та долю особистості через призму промови Еріксімаха, вважаємо за потрібне:

- розкрити зв'язок любові з людською фізіологією;
- дослідити взаємозв'язок любові та музики;
- з'ясувати значення любові в суспільстві.

Ерот: на перехресті фізіології та філософії

Британський вчений М.Мозес зазначає, що близькість медицини до філософії є характерною рисою давньогрецької філософії [11, 353]. І своєю появою остання багато в чому завдячує саме медичній сфері. Близькість фізіології та медицини можна простежити у інших трактатах Платона [Див.: Gorg.464b, Resp.389]. Взагалі для Платона є характерним вживання порівнянь зі сфери біології як аргументів для доведення тієї чи іншої думки.

На думку Г. Садлера, Еріксімах в даному фрагменті своєї промови ставить за мету не хвалити любов, а зрозуміти саме її природу в контексті людського тіла та взагалі життєдіяльності особистості [13, 1]. Погоджуючись із думкою Павсанія про два Ероти, Еріксімах продовжує, що Ерот є основою лише для продовження роду, що він не лише живе у людській душі, а є для людини основою багатьох справ та діянь, його сила охоплює не лише людський рід, але й тваринний і рослинний світ, взагалі в усьому бутті.

Далі, Еріксімах доводить, що два Ероти впливають на людське тіло по-різному: якщо Ерот небесний – то людина здорова, якщо ж вона хвора – то це означає, що нею заволодів Ерот земний. Отже, правильна любов є основою зцілення та здоров'я людини. Промовець пояснює це тим, що здоров'я – такий стан, який засвідчує узгодженість та любов між усіма органами людського тіла. І якщо любов правильна, то і в середині тіла все перебуває у союзі, мирі та злагоді.

Марсиліо Фічіно, коментуючи «Бенкет» Платона щодо даної проблеми напише: «Це зазвичай відбувається з тими, хто, зловживаючи любов'ю, переносить на пристрасть до обіймів те, що стосується споглядання. Адже ми легше виносимо бажання бачити, ніж бажання бачити і відчувати на дотик. Стародавні медики, спостерігаючи це,

називали любов хворобою, близькою до меланхолійної (італ. текст: і до божевілья). Лікар Расіс наказав лікувати її зляганням, постом, вином і прогулянками. Не тільки любов робить людей такими, а й люди, які такі за природою, більш схильні до любові... Меланхоліками вважаються люди худі й сухі, за подобою землі, а холериками – жовтошкірі і бліді, на зразок вогню. Тому холерики під впливом вогненної рідини стрімголов кидаються в любов. А меланхоліки через млявості землястої вологи повільніші в любові, але завдяки стійкості цієї ж вологи, піддавшись любові, довше упираються в ній» [3, 199–200].

Однак, на погляд Г. Садлера, Еріксімах вищеозначеною думкою тим самим опонує Павсанію, адже останній говорить, що два Ероти впливають на людське тіло залежно від того, який Ерот в нього в душі. Натомість для давньогрецького лікаря, головним є те, які процеси відбуваються безпосередньо в тілі людини, яка любить [Див.: 13, 2.]. Тому Павсаній в даному контексті – об'єктивіст, тоді як Еріксімах – суб'єктивіст. Перший розглядає Еротів зовнішньо, другий – безпосередньо внутрішньо.

Еріксімах ставить мету для лікаря (як для себе) стосовно любові – примирити обох Еротів у людському тілі. А тому лікування, на його думку, це наука «про жадання тіла до наповнення і до спорожнення, і хто вмів розрізняти серед цих прагнень прекрасні й погані, той обізнаний і вправний лікар, а хто домагається зміни, прагнучи замінити в тілі одне жадання іншим, створюючи потрібне жадання там, де його немає, але де воно має бути, і видаляючи звідти непотрібне, той – великий знавець своєї справи. Адже тут потрібно вміння встановити дружбу між самими ворожими в тілі початками і дати їм взаємну любов» [Symp. 186d–e].

Як бачимо, для даного спікера платонівського діалогу саме присутність (відчуття) любові є маркером того, що людина здорова або хвора. Однак не лише це, адже існує земний та небесний Ероти, а тому людина занедужує тоді, коли охоплена вульгарним (пристрасним) бажанням (любов'ю), тоді як одужує лише тоді, коли в неї наявне бажання до прекрасного.

Ерот та музика

Далі давньогрецький лікар Еріксімах в платонівському діалозі «Бенкет» переходить до розгляду взаємовідносин любові і музики

[Див.: Symp.187a–188a], навівши аргументи, що в людському тілі все гармонійно тільки тоді, коли в особистості правильна любов і хворіє людина тільки від того, що вона неправильно любить. У даному фрагменті [Symp.187a–188a] можна виокремити три основні моменти: а) коментар Платона стосовно гераклітівського фрагменту 27 [51 DK]; б) музика є основою любовних знань; в) Музика, як і ерот, може бути вульгарною.

Для початку, Еріксімах приводить думку Геракліта «єдине розбігається і, водночас само собою збігається, як гармонія, яку бачимо в лукові і лірі. розходячись, само з собою сходиться» [Див.: 27 [51 DK]]. Сам Платон виступає коментатором цього фрагмента і підкреслює: «Мабуть, Геракліт хоче сказати, що гармонія виникає зі звуків, які спочатку розрізнялися по висоті, а потім завдяки музичному мистецтву один до одного приладнались. Адже не може ж виникнути гармонія тільки тому, що один звук вищий, а інший нижчий. Гармонія – це співзвуччя, а співзвуччя – це свого роду згода, але з різних начал, поки вони різні між собою, згоди не виходить. і знову-таки... неузгоджене не можна привести в гармонію, що видно і на прикладі ритму, який створюється узгодженням розбіжних спочатку уповільнень і прискорень» [Symp.187b–c].

На наш погляд, так само ми можемо говорити про любов. Адже вона – це теж «спів-звуччя», «спів-буття» двох особистостей. Доречно згадати слова однієї пісні «Ничто не может быть чудесней волшебной песни, этой, что звучит, когда два сердца бьются вместе и навсегда». Любов неможлива без згоди. Недарма ж кажуть на весіллях «совет Вам и любовь». Причому начала цієї згоди (чоловік і жінка), безперечно, різні. Але разом з тим недостатньо одного «так», коли роблять пропозицію і/або недостатньо «штампа в паспорті», щоб цю згоду, спів-звуччя було насправді відчутно... А що тоді? Платон вустами Еріксімаха говорить про ритм. А що таке ритм?.. Це, на нашу думку, саме життя, в якій ми або уповільнюємо, або прискорюємо наш хід. Любов, як і життя, не тільки «біла лінія», не тільки «червона доріжка», а «злітна смуга», на якій можуть бути білі і не зовсім лінії, що, однак, жодним чином не може принизити саму сутність любові як людського екзистенціалу.

Втім, на наш погляд, ще є один момент, чому Платон наводить саме цю думку Ефеського мудреця. Як нам здається, вона в якомусь сенсі (імпліцитно) виправдовує, точніше сказати – доводить міф про

андрогінів. Адже, згідно ним, боги розсікли андрогінів на дві частини, щоб люди шукали свої половинки, а коли знайдуть – поєдналися з ними [Див.: Symp. 189e–191d].

Розглянувши згоду і узгодженість у музиці, Еріксімах тим самим помічає зв'язок її з любов'ю: «гармонія виникає зі звуків, які спочатку розрізнялися за висотою, а потім завдяки музичному мистецтву один до одного приладнав. Адже не може ж виникнути гармонія тільки тому, що один звук вищий, а інший нижчий. Гармонія – це Співзвуччя, а Співзвуччя – це своєрідна згода, а з початків різних, поки вони різні між собою, згода не виходить... А згоду в усе це вносить музичне мистецтво, яке встановлює, як і мистецтво лікарське, любов і однастайність. Отже, музичне мистецтво є знання любовних начал, що стосуються ладу і ритму. Втім, у самій будові гармонії і ритму неважко помітити любовне начало» [Symp.187d].

Музика, для даного персонажа «Бенкету», є знанням основ любові, тобто те, без чого неможливо помислити любов. В якому сенсі? Музика будується за принципом любові, у них у обох є лад та ритм. Любов і музика не терплять хаосу. У кожній з них є свої «правила», як починати і як закінчувати... хоча музика, втім, як і любов, – нескінченно багатогранні. Мелодії різні, але правила одні. Історії кохання різні, але сенс любові – єдиний. У контексті цього О.Ф.Лосєв пише: «Джерело гармонії Платон вбачає у музиці, що вносить у єдність протилежних елементів взаємну любов і однастайність. З цієї точки зору, музика є наукою про елементи любові, що стосується до сфери гармонії і ритму. Для досягнення гармонії і ритму потрібні протилежності і потрібна їх згода, їх взаємна любов» [1, 57].

Варто також зазначити, що вчені музиканти Середніх віків в основному копіїували античні (переважно піфагорійські) узагальнення про музику, химерно поєднуючи їх з християнською символікою і нумерологією. Серед них – Магістр Ламберт (XIII ст.), автор трактату «Про музику», в якому, дотримуючись традиції, що йде від Боеція і Ісидора, продовжив розробляти основні теоретичні проблеми музики, пов'язані з її визначенням, класифікацією і т.д. У своєму трактаті Ламберт вихваляє музику, обґрунтовуючи її величезну користь також і з погляду потреб християнського життя і пов'язуючи з любов'ю: «Серед усіх наук музика є найбільш гідною хвали, царственною, приємною, радісною, гідною любові, адже вона робить людину розсудливою, приємною, радісною, гідною любові» [PL 90, 922].

Останній момент з даного фрагменту промови Еріксімаха особливо цікавий і загадковий: «Отже, і в музиці, і у лікуванні, і в усіх інших справах, і людських і божественних, потрібно, наскільки це можливо, брати до уваги обох Еротів, бо і той і інший там присудні» [Symr.188a]. Що означає «обох Еротів»? Так, нам відомо з промови Павсанія про два Ероти, небесного і земного (прекрасного і вульгарного відповідно). Але в якому сенсі тоді тут йдеться про музику? Мабуть, на думку давньогрецького мислителя, тут мається на увазі те, що музика може бути прекрасна і вульгарна, залежно від того, якою любов'ю охоплена та чи інша людина. Хоча й кажуть, що «про смаки не сперечаються» (в т.ч., що кому подобається слухати з музики), але, коли ми слухаємо ту чи іншу мелодію/пісню, ми відразу реагуємо, хороша вона чи ні, який композитор і коли її склав. А головне, що, чим би людина не займалась – чи то лікарським справою, землеробством або музикою – без любові вона не зможе здійснювати це повноцінно, щиро і успішно заради/для Іншого.

Підсумовуючи, скажемо, що для Платона любов і музика взаємопов'язані онтологічно і антропологічно. Онтологічно – любов, як і музика, не можлива без гармонії. Вони обидві «знають», що, якщо є гармонія, значить «жительствує» (поняття св. І. Златоуста) любов, створюється музика. В антропологічному контексті створення тієї чи іншої мелодії залежить від душевного/духовного світу композитора.

Ерот та суспільство

Проаналізувавши роль та значення любові в житті людини, пов'язану з її фізіологією та захопленням музикою, Еріксімах переходить до з'ясування взаємовідносин Ероту та суспільства й буття. Він докладно описує, яким чином Ерот охоплює і усе буття, і зазначає, що навіть властивості сезонів року залежать від того, яка любов є наразі. Якщо холодом та теплом оволодіває любов помірною, то вони поєднуються розсудково та гармонічно, рік буває родючим, приносить усім живим істотам здоров'я, не причиняючи жодному з них шкоди. І, навпаки, відбувається з природою та усіма істотами, якщо ними оволодіває Ерот потворний. Давньогрецький лікар підкреслює: «В чому полягає спілкування богів та людей також пов'язано ні з чим іншим, як зі збереженням любові, з одного боку, а іншого, – з її лікуванням. Адже будь-яке нечестя виникає тоді коли не поважають помірною Ерота, не догоджають йому, не ставлять

його на перше місце, але все це роблять іншому Ероту (вульгарному)» [Symp.188c–d].

Справді, «Енергія любові не тільки збільшує довголіття індивідів, але також період життя суспільства і організацій. Соціальні організації, побудовані головним чином на ненависті, завоюванні, примусі, подібно до імперій Олександра Великого, Цезаря, Чингізхана, Тамерлана, Наполеона, Гітлера, мали, як правило, дуже коротке життя – кілька років, десятиліть, рідко кілька століть. Так було з різними організаціями, в яких неогоїстична любов відіграє незначну роль. Середня тривалість життя малих фірм на зразок аптек, залізних або бакалійних магазинів... лише близько чотирьох років. Великі торгові фірми (що брали участь в американському та європейському товарообміні) виживають в середньому приблизно 29 років. Навіть період життя більшості держав рідко виходить за межі одного або двох століть. Найбільш довго живуть великі етико-релігійні організації, подібні до даосизму, конфуціанства, іудаїзму, буддизму, джайнізму, християнства і магометанства. Всі ці організації вже проіснували протягом більше одного тисячоліття – деякі більше двох тисячоліть – і немає ознак їх розкладу в найближчому майбутньому... Платон і Арістотель були абсолютно праві в своєму твердженні, що справжня дружба чи любов є найбільш життєво важливим матеріалом у всіх справжніх соціальних відносинах» [2, 148–149].

Тому й логічно є думка античного лікаря, що лише Ерот, який прагне до прекрасного, веде людей в тому числі і до справедливості [Symp.188d]. Такої самої думки і інший учасник «Бенкету», Агафон, який зазначає, що любов є онтологічною характеристикою, атрибутом любові [Див.: Symp.197a]. Учень Платона, Арістотель, суголосний у цьому з учителем, адже підкреслює в «Риториці» зв'язок любові і справедливості тим, що ми любимо людей, які завжди в усьому знаходять справедливе [Rhet 2, II 1381a]. Без справедливості любов не спроможна була б називатися і існувати як любов. Відповідно все що завгодно у світі може бути несправедливим, але тільки любов, як дар неба, завжди там, де справедливість, і там, де правда.

Якщо любов, на думку Еріксімаха, веде до справедливості, це означає, що вона сама по собі завжди є справедливою, тому, що ніколи не робить того, що суперечить її природі. Любов ніколи не стає ненавистю, заздрістю, немилосердною, нетерплячою, пристрасними

ревнощами. Вона існує та чинить завжди згідно з тим, чим вона є. Інша справа, що люди звикли в ній, як пристрасті, убачати лише радощі, задоволення та насолоду. Проте любов не лише це в себе вбирає і «обіцяє» тим, хто любить.

Отже, проаналізувавши основні аспекти промови Еріксімаха, що його розуміння сенсу та значення любові у світі та людському житті, можна дійти висновку, що любов займає ключове місце в суспільстві і наявність її чи дефіцит призводить до тих чи інших соціальних явищ (війни, революції, відродження). На думку давньогрецького лікаря, любов не лише впливає на людську поведінку зовнішньо, а й внутрішньо, на сам людський організм, на фізіологічні процеси.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лосев А.Ф., Шестаков В.П.* История эстетических категорий. – М.: Искусство, 1964. – 376 с.
2. *Сорокин П.* Таинственная энергия любви // Социс. – 1991. – №9. – С.144–159.
3. *Фучино М.* Комментарий на Платонов «Пир» // Эстетика Возрождения. : В 2 тт. / Сост. В.П.Шестаков. – М.: Искусство, 1981. – С.144–241.
4. *Anderson D.E.* The Masks of Dionysos: A Commentary on Plato's Symposium (Albany, NY: State University of New York Press, 1993).
5. *Cobb W.S.*, ed., The Symposium; and The Phaedrus: Plato's Erotic Dialogues, by Plato (Albany, NY: State University of New York Press, 1993), 66. From Medicine to Philosophy The Philosophical Connection Between Eryximachus and Socrates Speeches in the Symposium.
6. *Corrigan K., Glazov-Corrigan E.* Plato's Dialectic at Play: Argument, Structure, and Myth in the Symposium (University Park, PA: The Pennsylvania University Press, 2004).
7. *Crick N., Poulakos J.* «Go Tell Alcibiades: Tragedy, Comedy, and Rhetoric in Plato's Symposium», Quarterly Journal of Speech 94.1, (2008).
8. *Kennedy J.B.* The Musical Structure of Plato's Dialogues. A Quick Guide to the Strongest Evidence – 270 p. <http://personalpages.manchester.ac.uk/staff/jay.kennedy/Symp%20Mus%20Book%20pp1-53.271-8.pdf>
9. *Lutz M.J.* Socrates' Education to Virtue: Learning the Love of the Noble (Albany. – NY: State University of New York Press, 1998).
10. *Mitchell R.L.* The Hymn to Eros: a Reading of Plato's Symposium (Lanham, MD: University of America Press, 1993). – 63. 9. Ibid., 63–4
11. *Moses M.* «Plato's Conception of the Relations Between Moral Philosophy and Medicine», Perspectives in Biology and Medicine 44.3 (2001).

12. Ross D. A Doctor and a Scholar: Rethinking the Philosophic Significance of Eryximachus in the Symposium // *Stance*. – April. – 2009. – №2. – P.67–74.
13. Sadler G. From Medicine to Philosophy: The Philosophical Connection Between Eryximachus' and Socrates' Speeches in the Symposium / *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://www.academia.edu/513271/>

Туренко В.Е. Погляд Еріксімаха на сенс любові в суспільстві та людському житті [Symposium. 185c–188c].

У статті докладно аналізується промова одного з учасників «Бенкету» Платона- Еріксімаха. Основний акцент робиться на таких її аспектах: Ерот на перехресті фізіології та філософії, взаємовідносини між любов'ю та музикою, а також соціально-побутове значення любові в житті людини та суспільства в цілому.

Ключові слова: «Бенкет», Еріксімах, людське життя, любов, музика, Платон, суспільство, фізіологія.

Туренко В.Э. Взгляд Эриксимаха на смысл любви в обществе и человеческой жизни [Symposium. 185c–188c].

В статье подробно анализируется речь одного из участников «Пира» Платона – Эриксимаха. Основной акцент делается на таких ее аспектах: Эрот на перекрестке физиологии и философии, отношения между любовью и музыкой, а также социально-бытовое значение любви в жизни человека и общества в целом.

Ключевые слова: «Пир», Эриксимах, человеческая жизнь, любовь, музыка, общество, физиология.

Turenko V. The view of Eryximachus on the meaning of love on society and human life [Symposium. 185c–188c].

The article detailed analysis of speech one of the participants «Symposium» of Plato – Eryximachus. The emphasis is on the following aspects of his speech: Eros at the intersection of physiology and philosophy, the relationship between music and love will and welfare importance of love in human life and society in general. For this speaker Platonic dialogue, namely the presence of (feeling) Love is a marker that the person is healthy or sick. Eryksymachus also says, love and music interconnected ontological and anthropological. Ontologically, as love and harmony are impossible without music. In anthropological context, the establishment of a melody depends on the mental/spiritual world of the composer. Availability or shortage of society, according to Eryximachus, leads to certain social phenomena (war, revolution, revival).

Key words: «Symposium», Eryximachus, human life, love, music, Plato, society, physiology.